

KÖTETÜNK SZERZŐI

Ablonczy Balázs	Leeuw van Weenen, Marco de
Balázs Kovács Sándor	Lévai Attila
Bárány Zoltán	Mirák Katalin
Berecz Ágnes	Ósz Sándor Előd
Bíró Éva	Petheó Attila
Bozzay Réka	Pető-Veres Kata
Czeglédi Sándor	Petróczi Éva
Deminger Orsolya	Pusztai Gábor
Dezső Kinga Julianna	Rigó Róbert
Döbrössy Lajos	Sárai Szabó Katalin
Erdős Kristóf	Siba Balázs
Fazakas Zoltán József	Sipos Gábor
Gárdonyi Máté	Szabó András
Gyulai Edit	Szabó Előd
Hegy Ádám	Szamborovszkyné Nagy Ibolya
Heltai János	Szász Lajos
Hudi József	Szulovszky János
Király Levente Zoltán	Tasnádi István
Kovács Balázs	Vásárhelyi Bálint Márk
Kránitz Mihály	Zsigmond Attila

Ötödik kötetével jelentkezik idén a Hagyomány, Identitás, Történelem tanulmánykötetek sora. Az idei bőséges és sokszínű tanulmánycsokor szépen példázza annak az immáron felekezeti kereteken is egyre inkább átívelő, igényes kutatói munkásságnak a folyamatosan épülő megvalósulását, amely valóban minél több „szemüvegen” keresztül láttatja református életünk, kultúránk gazdagságát és összetettségét, közelít bennünket református identitásunk mibenlétének pontosabb körülírásához.

HAGYOMÁNY 2022

IDENTITÁS

TÖRTÉNELEM

SZERKESZTETTE

Kiss Réka – Lányi Gábor

Reformáció Öröksége 10.

Reformáció Öröksége 10.

Sorozatszerkesztők:
Ablonczy Bálint – Csorba Dávid – Kiss Réka – Lányi Gábor

Reformáció Öröksége 10.

Hagyomány Identitás Történelem 2022

Szerkesztette:
Kiss Réka – Lányi Gábor

Károli Gáspár Református Egyetem
Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet
Budapest, 2023

Kiadó
KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet

Felelős kiadó
Literáty Zoltán dékán
Károli Gáspár Református Egyetem, 1091 Budapest, Kálvin tér 9.
Telefon: 455-9060; Fax: 455-9062

© Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar
Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2023

© Szerzők, szerkesztők, 2023

Nyelvi lektor
Drabon Zoltánné

Idegennyelvi lektor
dr. Gaál Izabella

Grafika
Jármy Noémi

A borítógrafika a gömörszőlősi református templom mennyezetkazettáinak felhasználásával, a fotók jogtulajdonosa, a Csömöri Református Egyházközség engedélyével készült: <https://magvetohaza.hu/festett-kazettak/gomorszolos/16/>

Technikai szerkesztő
Jármy Noémi

Nyomdai munka
Kapitális Nyomda - Debrecen
Felelős vezető
ifj. Kapusi József

Reformáció Öröksége: ISSN 2676-9824
HIT periodika: ISSN 2677-0334

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
--------------	---

16–17. század

BALÁZS KOVÁCS SÁNDOR A sárközi reformáció kezdetei	13
HELTAI JÁNOS Küzdelem az igaz egyház megtalálásáért. Ozorai Imre: Az Krisztusról és az ő egyházáról, esmét az Antikrisztusról és az ő egyházáról	27
ÓSZ SÁNDOR ELŐD Reformátorok művei a kolozsvári Királyi Líceum könyvtárában	45
SZABÓ ANDRÁS A református tanári hivatás Apáczai Csere János kolozsvári beköszöntő beszédében	57
SZABÓ ELŐD A két protestáns egyház viszonya a Dunántúlon a 17. század első kétharmadában	65

18–19. század

HEGYI ÁDÁM Elfelejtett szórványok. A történelmi ismeretek hiánya a református egyházigazgatásban a 18. század végén	75
BOZZAY RÉKA Cseh-Szombathy Sámuel utazása naplója és album amicorumai tükrében	89
BERECZ ÁGNES Peregrináció alulnézetben. Ungi Márton útja Göttingába	105
ZSIGMOND ATTILA „... mi ennekutánna az erdélyi püspökséghez fognánk tsattolódni ...” Adalékok a szilágy-szolnoki egyházmegye létrejöttéhez	113

HUDI JÓZSEF
Adalékok a Belsősomogyi Református Egyházmegye
Tudományos Olvasó Társaságának megalapításához (1829–1830) 125

SÁRAI SZABÓ KATALIN
Riválisokból szövetségesek és barátok.
Szász Károly és Szilády Áron kapcsolata 145

20. század

ABLONCZY BALÁZS
„A palástot nem hozhattam magammal” 163

KÖBEL SZILVIA
Kováts J. István a nemzetgyűlésben 175

SZÁSZ LAJOS
Konzervatív kálvinizmus a 20. század első harmadában.
Bernát István pályája 185

PETHEŐ ATTILA
Birtha József közéleti szerepvállalása a Felvidéken és Magyarországon . . . 197

SIPOS GÁBOR
A kolozsvári református egyházközség Rákóczi-kelyhének eladása 211

PUSZTAI GÁBOR
„Annyira csodálatos volt ott minden, hogy nem akartam haza menni”
Magyar gyermekek Hollandiában 1945 után 219

ERDŐS KRISTÓF
„Vegyük fel gondját az otthontalanná vált testvéreinknek”
Szabó Imre esperes szerepe a budapesti kitelepítettek támogatásában . . 233

MIRÁK KATALIN
Lila kötetek, zöld naplók. Szemelvények reformátusokról és
evangélikusokról Ordass Lajos püspök naplóiból (1948, 1956–1957) 249

SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY IBOLYA
Gencsy Béla egyházvezetői tevékenységének főbb irányvonalai
az államszocializmus idején 269

RIGÓ RÓBERT
Debrecenből Kosdra.
Szenes László (1910–2007) lelkészi pályájának vázlata 295

Kitekintő

KRÁNTZ MIHÁLY	
Ének és hitvallás	317
PETRŐCZI ÉVA	
Bernard Adams. Egy brit műfordító a magyar hitvalló irodalom világában	331
SZULOVSKY JÁNOS	
Református fiatalok Istenélményei a 20. század közepén	341
KIRÁLY LEVENTE ZOLTÁN	
A Rohonci kódex teológiai karaktere. Közismert és idioszinkratikus mozzanatok azonosításával egy rejtélyes szerző kiléte felé	363
FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF	
A vallásszabadság és az államnacionalizmus kapcsolata a Román Királyság 1866. évi és 1923. évi Alkotmányaiban	377
DÖBRŐSSY LAJOS	
„Egyedül Istené a dicsőség” A Soli Deo Gloria Diákszövetség emlékezete	397
MARCO DE LEEUW VAN WEENEN	
Kuyper Ábrahám a református jogtudomány létjogosultságáról	413

Iskola

GÁRDONYI MÁTÉ	
Reformációértelmezések a katolikus egyháztörténeti oktatásban	425
CZEGLÉDI SÁNDOR	
Kísérlet Luther pedagógiai hatásának értelmezésére	439
GYULAI EDIT	
Nevelés nehéz időkben. Életképek a Hajdúböszörményi Református Bocskay István Főgimnázium történetéből a nagy háború alatt és után ...	453
LÉVAI ATTILA	
Adatok a 20. századi, felvidéki református lelkészképzés történetéhez ...	467
SIBA BALÁZS	
Mentális képek használata a gyakorlati teológiában. A Valláspedagógiai és Pasztorálpszichológiai Tanszék szakmai koncepciójának bemutatása ...	475

HIT Junior

TASNÁDI ISTVÁN	
Zágoni Aranka György püspöki tevékenysége	489
DEMINGER ORSOLYA	
Ahol a történetek összeérnek. Adalékok a Tisza-gyilkosság és a Bethesda diakonissza kórház kapcsolatának feltárásához	503
DEZSŐ KINGA JULIANNA	
Ifj. Révész Imre útja az egyházkormányzói székig (1889–1938)	517
VÁSÁRHELYI BÁLINT MÁRK	
A Péceli Kör és az egyházi egyesületek	533
PETŐ-VERES KATA	
Benkő István és Reichert Gyula vitája a gyermekkeresztségről	545
KOVÁCS BALÁZS	
Külföldről származó vallásos irodalom Borbély Béla venceselli lelkipásztor életében	559
BÍRÓ ÉVA	
Az egyházi földek elvesztése az 1945-ös földreform és a földfelajánlások következtében a Szeremlei Református Egyházközségben	573
BÁRÁNY ZOLTÁN	
AZ SDG utolsó évei és feloszlat(tat)ása	597
KÖTETÜNK SZERZŐI	607
A REFORMÁCIÓ ÖRÖKSÉGE SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI	612

ELŐSZÓ

Ötödik kötetével jelentkezik idén a Hagyomány, Identitás, Történelem tanulmánykötetek sora. Fél évtized nem számít soknak még akár csak egy emberélet, de különösképpen nem az egyháztörténet távlatából nézve, ugyanakkor mégis hálásak vagyunk elsősorban Istennek – de anyagi és erkölcsi támogatóinknak, valamint konferenciáink hűséges előadóinak, szerzőinknek is –, hogy a Reformáció Emlékévében elkezdett, a „reformáció örökségét” minél több történeti megközelítésből feltáró és bemutató tudományos munka sok e világi kihívás ellenére is tovább folytatódhatott. A konferenciáinkra jelentkezők nagy száma, és ennek megfelelően az előadások kapcsán megszületett tanulmányok mutatják az igényt erre a megkülönböztetett fórumra, ami mellett évről évre adják-gazdagítják azt a tudományos közkinccset, ami ezen együttműködésből fakad.

A HIT-kötetek immár hagyományos jellegzetessége, hogy a 20. század, református közelmúltunk vizsgálata szerepel benne a legterjedelmesebben. Ablonczy Balázs és Köbel Szilvia tanulmányai a Trianon utáni nemzeti próbatételek szemléletes elemeit mutatják be, az első a menekültkérdés, a második Kovács J. István nemzetgyűlési munkássága révén. Két világháború közti életpályákat dolgoznak fel Szász Lajos (Bernát István) és Petheő Attila (Birtha József) tanulmányai, míg Sipos Gáboré a kolozsvári Rákóczi-kehely eladásának „kalandos” történetét mutatja be. A második világháború utáni segítő tevékenységeknek állítanak emléket Pusztai Gábor és Erdős Kristóf írásai: előbbi a hollandiai gyermeküdtetések második világháború utáni kérészetű történetét, utóbbi Szabó Imre budapesti esperesnek a kitelepítettekért végzett tevékenységét elemezve. A 20. századhoz tartozó utolsó három tanulmány lelkészi életutakhoz kötődik: Mirák Kataliné Ordass Lajos evangélikus püspök naplójából elemez reformátusokra vonatkozó, rendkívül őszinte hangvételű szemelvényeket; Szamorovszkyné Nagy Ibolya Gencsy Béla dilemmatikus kérdésektől sem mentes kárpátaljai egyházvezetői tevékenységét, Rigó Róbert pedig Szenes László változatos lelkészi életpályáját mutatja be.

Idén ismét értékes anyaggal szerepelnek a 18–19. század kutatói is. Berecz Ágnes és Bozzay Réka által szerepet kap a peregrináció kutatás; Zsigmond Attila és Hegyi Ádám kevés figyelmet kapott egyházszerkezeti problémaköröket elemeznek. Sára Szabó Katalin folytatja a Szász Károly püspök tevékenységét bemutató tanulmányai sorát Szász és Szilády Áron fordulatosságot elemzésével; Hudi József pedig egy egyházi téren eddig méltatlanul kevés figyelmet kapó témába, egy kora 19. századi lelkészi olvasótársaság belső életébe ad betekintést.

A 16–17. század témakörében összefoglaló igényű tanulmányok kaptak helyet Balázs Kovács Sándor (sárközi reformáció) és Szabó Előd tollából (protestáns felekezeti viszonyok a 17. századi Dunántúlon), míg Heltai János Ozorai Imre reformátori munkásságát elemzi. Ósz Sándor Előd külföldi reformátorok műveinek magyar teológiai könyvtárakban felkutató vizsgálódásaihoz szolgál újabb érdekes adalékokkal (a kolozsvári Királyi Líceum kapcsán), míg Szabó András a mai

közoktatási kérdésekhez is kapcsolhatóan mutatja be a református tanári hivatás eszményképét Apáczai kolozsvári beköszöntő beszédében.

Mivel 2022-es konferenciánkon nagy számban vettek részt doktorandusz hallgatók is, új eleme kötetünknek az ő tanulmányaikat egybefoglaló „HIT Junior” rész. Idén szintén külön egységbe szerkesztettük a református oktatással és iskolatörténettel kapcsolatos tanulmányokat. Ebben a részben kapott helyett konferenciánk egyik díszvendégének, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara (PPKE HTK) egyháztörténeti tanszékvezetőjének, Gárdonyi Máténak, a katolikus egyháztörténeti oktatás reformációértelmezéseit bemutató, református teológusok, egyháztörténészek számára rendkívül tanulságos írása.

Szintén új eleme az idei kötetnek a „Kitekintő” rész, amelyben a jogtudomány területéről származó tanulmányok (Fazakas Zoltán József, Marco de Leeuw van Weenen) mellett az inkább teoretikusabb, módszertani, esszéisztikus jellegű, konferenciánk multidiszciplináris sokszínűségét felmutató írások kaptak helyett. Ezek közül is ki szeretnénk emelni konferenciánk nyitó előadójának, a PPKE HTK tanszékvezető professzorának, Kránitz Mihálynak *Ének és Hitvallás* című írását, amelyben megcsillannak a felekezeti különbözőségeken átívelő, az egyházzene, a gyülekezeti éneklés terén megmutatkozó ősi kapcsolódási pontjaink.

A bőséges és sokszínű tanulmánycsokor szépen példázza annak az immáron felekezeti kereteken is egyre inkább átívelő, igényes kutatói munkásságnak a folyamatosan épülő megvalósulását, amely valóban minél több „szemüvegen” keresztül láttatja református életünk, kultúránk gazdagságát és összetettségét, közelít bennünket református identitásunk mibenlétének pontosabb körülírásához. Isten megerősítő kegyelmét kérjük munkatársaink, szerzőink további áldásos tevékenységére!

A szerkesztők nevében,
Lányi Gábor